

Kalászi Adrián

Konformációs flexibilitás és 3D QSAR

Témavezető: dr. Farkas Ödön, docens

Kémia Doktori Iskola – vezetője: Dr. Inzelt György, egyetemi tanár

*Szintetikus kémia, anyagtudomány, biomolekuláris kémia doktori
program – vezetője: Dr. Horváth István Tamás, egyetemi tanár*

Készült az

ELTE TTK, Kémiai Intézet, Kémiai Informatika Laboratóriumban

2007

1. A kutatási téma előzményei

A gyógyszerkutatás egyik fontos lépése, a vezérmolekula keresése. E folyamat során egyre intenzívebben használják a virtuális szűrővizsgálatot (VS). A VS olyan *in silico*, modellező és szimulációs módszerek gyűjtőneve, amelyek a vizsgálandó molekulatárak szűrésére – szerkezeti diverzitásának növelésére, vagy éppenséggel fókuszálására – használhatók. A VS hatékonyságát jelentősen növelheti a farmakofor előzetes ismerete. A farmakofor meghatározása nem egyszerű feladat, még akkor sem, ha a kötőhely térszerkezete ismert, de még nagyobb kihívást jelent, ha nem rendelkezünk ilyen 3D információval.

Egy olyan kísérleti és számítási alapokon nyugvó eljárás kifejlesztésén dolgozunk, amely képes előállítani a farmakofort akkor, ha térszerkezeti információval nem rendelkezünk a kötőhelyről. Ekkor, pusztán a ligand molekulák kísérletileg meghatározott kötődési aktivitás értékeit vesszük figyelembe.

A módszer kifejlesztésénél a kiindulási ötletünk az volt, hogy egy speciális, flexibilis molekulákból álló könyvtár segítségével térképezzük fel az aktív helyet. Ettől a tartól nem várjuk el, hogy hatékony gyógyszermolekulát tartalmazzon, ugyanakkor a tárat úgy kell összeállítani, hogy az *in vitro* meghatározott kötődési aktivitások különbsége lehetőleg csak a konformációs eloszlástól függjön.

A doktori dolgozatom e kutatási folyamat első lépéseit foglalja össze.

2. A munka célkitűzései

Doktori munkám során első feladatomban az volt, hogy egy mucin epitóp pentapeptideket tartalmazó molekulatár esetén határozzam meg a kötődésért felelős konformációt. A molekulatár egyes tagjai kísérletileg meghatározott kötődési aktivitás értékkel rendelkeztek, de a célfehérje háromdimenziós térszerkezete ismeretlen volt. Miután a szakirodalomban nem volt olyan módszer, amely e feladatot megnyugtató módon képes lett volna megoldani, célul tűztük ki, egy általánosan használható, ilyen eljárás megvalósítását.

3. Alkalmazott módszerek

Olyan számítási eljárást terveztem és valósítottam meg, amely egy molekulatár esetén az egyes molekulák konformációs eloszlását modellezi és megkeresi azokat a konformációs térfogatókat, amelyek a kötődő konformációkat tartalmazhatják.

A konformációs eloszlás modellezését végző modul részét képező konformációs analízis algoritmust FORTRAN77 nyelven valósítottam meg, a molekuladinamikai szimulációkat és a geometria-optimalizációs eljárásokat a GROMACS programcsomag keretein belül végeztem. Bizonyos egyszerűbb részfeladatokat unix shell script használatával és awk nyelven írt eljárások alkalmazásával végeztem el. A trajektóriák egyes konformációit MySQL adatbázisban tároltam.

A bioaktív-konformáció kereső algoritmust JAVA nyelven írtam, kihasználva a nyelv objektum-orientált környezetét. A bioaktív-konformáció kereső eljárás párhuzamosítható részeit többszálú (multi thread) algoritmusokkal valósítottam meg. Ez a JAVA kód tartotta a közvetlen kapcsolatot a MySQL szerverrel is. A molekula leírására a ChemAxon Kft. Marvin csomagjában található molekula leíró osztályt használtam.

4. Kutatási eredményeim tézisei

- Levezettem, hogy a szerkezet-hatás összefüggés szétválasztható egy konformációs flexibilitásnak és molekula rigid kötődésének megfelelő tagra. Ha elő tudunk állítani olyan molekulakönyvtárat, ahol az egyes molekulák rigid kötődésének megfelelő tagját állandónak vehetjük, a mért (például IC_{50} vagy K_i) értékek reciproka egyenesen arányos lesz a bioaktív-konformáció oldatbeli relatív sűrűségével.
- Megmutattam, hogy a rigid kötődést leíró tag állandóságának feltétele, hogy a molekuláknak azonos módon és azonos helyre kell kötődniük, és az egyes molekulákat felépítő atomoknak csoportosíthatónak kell lenniük egy úgynevezett PCORE, és esetlegesen egy off-PCORE halmazba. A PCORE halmaznak neveztem el az olyan atomok halmazát, amelyek lényeges szerepet játszanak a kötődésben. Az off-PCORE halmazba sorolt atomok pedig a kötődést nem, vagy csak közvetve, csak a PCORE konformációs viselkedésének módosításával befolyásolják. A PCORE halmaznak minden molekula esetén ugyanolyan típusú atomokból kell állnia, és szükséges, hogy a PCORE a kötődés során kialakuló konformációját (farmakofor) az oldatban is felvegye.
- Elkészítettem egy olyan, 3D farmakofor kereső inverz QSAR eljárást (IQsar), amely modellezi az egyes ligand molekulák oldatbeli konformációs eloszlását, majd egy közös térbe, a PCORE atomok által leírt térbe vetíti. Ebben a térben az általam levezetett összefüggés alapján megkeresi azokat a konformációs térfogatókat, amelyek a ligand bioaktív konformációjával azonosíthatók. A számítási eljárás két fő modulból áll.
- Megterveztem és megvalósítottam az eljárás első modulját, amely az egyes molekulák konformációs terét térképezi fel. Ez a konformációs analízis eljárás sztohasztikus alapon működik úgy, hogy magas energiájú molekuladinamikai szimulációkat végez, és térszerkezeti változástól függően geometria-optimalásokat hajt végre. A módszer ciklikus és lineáris molekulákra is alkalmazható.

- Megterveztem és megvalósítottam két, különböző elven működő bioaktív-konformáció kereső eljárást.
- Elvégeztem egy oligotuftsin alapú hordozómolekula konjugációs helyei oldatbeli hozzáférhetőségének jellemzését. Megállapítottam, hogy a konjugálási helyek nagyjából egyformán, a molekula többi részéhez képest jobban hozzáférhetőek. A konjugálási helyekhez a későbbi kísérletek során jó hatásfokkal lehetett kapcsolni molekulákat.
- Bioaktív-konformáció keresést végeztem egy mucin epitóp pentapeptidekből álló tár esetén. A molekulák közös TQTXT motívumot tartalmaztak. A valószínűsíthető bioaktív konformációra jellemző térszerkezet kialakításában döntő szerepe van a Thr¹ oldallánca és a C-terminális között kialakuló hidrogénkötésnek. A kötődő konformációt ugyanakkor nagyobb biztonsággal tudnánk megjósolni, ha ciklikus származékokat is fel tudnánk venni a peptidtárba.
- Megállapítottam, hogy a módszer alapján kevés kiindulási információ esetén is képesek lehetünk olyan új, vizsgálandó szerkezetcsaládra javaslatot tenni, amelynek segítségével a kötődéskor fellépő konformációs viszonyok könnyebben tisztázhatók.
- Bioaktív-konformáció keresést végeztem egy olyan peptidtárra, ahol a közös β -amiloid epitóp szekvenciát, különböző lebegő (flank) szakaszokkal egészítették ki. Ekkor a PCORE régióként az FRHDSGY aminosavakból álló epitóp szekvenciát, az off-PCORE régióként pedig a lebegő szakaszokat definiáltam. Megállapítottam, hogy a talált bioaktív konformáció egy olyan síkalkatú kanyar szerkezet, ahol a kanyar csúcsán a szerin aminosav áll, és a kanyar szárai egyenesen és párhuzamosan futnak. A PCORE régiót a lebegő szakaszok nem temetik el, a célfehérje aktív helye számára jól hozzáférhető.

5. Eredmények összegzése

Kidolgoztam és megvalósítottam egy farmakofor kereső inverz QSAR eljárást, amelyet két peptid tár vizsgálatával teszteltem. Mindkét esetben a kapott farmakofort a QSAR modellekre általánosan használt, statisztikai belső validálási eljárásokkal ellenőriztem. A statisztikai külső validálás, és a meghatározott farmakoforok alapján rigid analóg keresése és kötődési vizsgálata nem képezte a dolgozat tárgyát, de rövid távú céljaink között szerepel.

6. A tézisek alapját képező közlemények

1. **Kalászi, A.**; Farkas, O. Lead conformer prediction based on a library of flexible molecules. *Journal of Molecular Structure-THOCCHEM* **2003**, 666, 645-649.
2. Mezo, G.; **Kalászi, A.**; Remenyi, J.; Majer, Z.; Hilbert, A.; Lang, O.; Kohidai, L.; Barna, K.; Gaal, D.; Hudecz, F. Synthesis, conformation, and immunoreactivity of new carrier molecules based on repeated tuftsin-like sequence. *Biopolymers* **2004**, 73, 645-656.
3. Manea, M.; **Kalászi, A.**; Mezo, G.; Horvati, K.; Horvath, A.; Farkas, O.; Przybylski, M.; Hudecz, F. Antibody recognition and conformational flexibility of a plaque-specific β -amyloid epitope modulated by non-native peptide flanking regions. *Journal of Medical Chemistry – kisebb javításokkal elfogadva* **2007**.
(megjegyzés: a publikáció első szerzője megosztott helyen Manea, M. és **Kalászi, A.**)

7. Egyéb közlemények

4. Mező, G.; **Kalászi, A.**; Reményi, J.; Mihala, N.; Majer, Zs.; Hilbert, Á.; Láng, O.; Kőhidai, L.; Barna, K.; Gaál, D. Synthesis of new carrier molecules based on repeated tuftsin sequences. In *Peptides 2000.*; Martinez, J.; Fehrenz, J. A. Eds.; EDK: Paris, **2001**; pp 253-254.
5. **Kalászi, A.**; Farkas, O. Predicting lead compounds using libraries of flexible molecules. *Biopolymers* **2003**, *71*, 331.
6. Bagyi, I.; Balogh, B.; Czajlik, A.; Elias, O.; Gaspari, Z.; Gergely, V.; Hudaky, I.; Hudaky, P.; **Kalászi, A.**; Karolyhazy, L.; Keseru, K.; Kiss, R.; Krajsovszky, G.; Lang, B.; Nagy, T.; Racz, A.; Szentesi, A.; Tabi, T.; Tapolcsanyi, P.; Vaik, J.; Koo, J. C. P.; Chass, G. A.; Farkas, O.; Perczel, A.; Matyus, P. Generation and analysis of the conformational potential energy surfaces of N-acetyl-N-methyl-L-alanine-N'-methylamide. An exploratory ab initio study. *Journal of Molecular Structure-Theochem* **2003**, *625*, 121-136.
7. **Kalászi, A.**; Imre, G.; Jakli, I.; Farkas, O. Theoretical basis and a computational tool to identify binding conformations of flexible ligands. *European Journal of Medicinal Chemistry - beüldve* **2007**.